

OBITUARI

JOSEP DAMIÀ MOLLÀ (1946-2017), UN BON MESTRE

RAFAEL CASTELLÓ COGOLLOS
DEP. SOCIOLOGIA I ANTROPOLOGIA SOCIAL
UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

Josep Damia Mollà i Beneyto va finir el 3 de juliol de 2017; eixe dia ens va deixar un dels mestres de la Sociologia valenciana. Empe el terme de 'mestre' conscientment, amb voluntat de distingir i reconèixer el seu nom. Va formar part d'un grup destacat de personatges social i políticament compromesos, que van obrir l'espai del treball sociològic a una societat valenciana, aleshores i ara, molt necessitada de reflexivitat.

Damià em va descobrir la Sociologia, i va guiar els meus aprenentatges en aquesta disciplina, tan complexa. Tant va ser el seu èxit que em va reclutar de per vida per a la pràctica sociològica, a la qual no hagués accedit sense el seu mestratge. Com no podia ser d'altra forma, donada la seua concepció de la Sociologia, vam compartir preocupacions polítiques i, per tant, preguntes sociològiques: la societat valenciana, la seua estructura social i política, les dinàmiques materials que la regeixen, el seu comportament demogràfic i la construcció del seu espai com a territori, el País Valencià. De les seues mans em van arribar llibres com "Nosaltres, els valencians" de Joan Fuster, "Integrats, rebels i marginats. Subcultures juvenívoles al País Valencià" de Salvador Salcedo, "País perplex" i "No es natural", de Josep Vicent Marqués, "Conflicte lingüístic valencià" i "Idioma i prejudici" de Rafael Lluís Ninyoles, "El moviment obrer al País Valencià sota el franquisme" i "Empresario e industrialización; el caso valenciano", de Josep Picó; o "El País Valencià com a formació social" i "Estructura y dinámica de la población en el País Valenciano", de Damia Mollà. Tot un país per descobrir, el País Valencià, que alguns ja reivindicaven, però que era bastant, sinó totalment, desconegut per a una immensa majoria, que només en sabíem d'un, de país: Espanya.

He viscut la transformació de la universitat en les darreres tres dècades, i pense que el model acadèmic que representava Damia Mollà era el d'un educador il·lustrat. Va ser innovador *avant la lettre*: practicava metodologies participatives a l'aula i les tutories, reduïa el pes de l'examen i la memorització en l'avaluació, proposava un procés d'aprenentatge actiu centrat en l'estudiant; i tot això molt abans dels processos de reforma universitària coneguts com a *Procés de Bolonya*.

Va nàixer a Bocairent (La Vall d'Albaida), el 1946, en plena postguerra i al si d'una família d'empresaris vinculats a la producció industrial del tèxtil. Va estudiar secundària a Ontinyent i va obtenir la seua titulació universitària a finals del franquisme, el 1971. Dret, Economia i Sociologia van ser les seues disciplines, que va estudiar a Barcelona i València. El 1973, però, va haver de fugir de les porgues franquistes, patides per ell i per Josep V. Marqués. La fugida el va dur a París, on va treballar amb Manuel Castells, en aquell temps dedicat a la Sociologia urbana d'arrel marxista. D'aquella època són també les relacions amb Mario Gaviria i amb Henri Lefebvre, a qui visitava a la casa d'estiueig que el filòsof francès tenia a Altea. Les seues teories sobre la construcció social de l'espai i el dret a la ciutat influïren tot el treball posterior de Damia (Mollà, 1996, 1997)

El 1974, va entrar com a professor a la càtedra de Sociologia de la Universitat de València, adscrita a la Facultat de Ciències Econòmiques i Empresarials, de la qual era titular aleshores Amando de Miguel.

La primera càtedra de Sociologia de la Universitat de València va ser ocupada per Francisco Murillo, el 1955, i estava adscrita a la Facultat de Dret. Va ser José Jiménez Blanco, deixeble de Murillo, qui va ocupar la càtedra valenciana posteriorment, en el moment que es va traslladar a l'acabada de crear Facultat de Ciències Econòmiques i Empresarials, el 1967.

Des de 1974 fins al moment de la seua jubilació, el 2008, Damià Mollà va exercir ininterrompudament de professor de Sociologia a la Universitat de València: trenta-quatre anys. Amb aquesta dilatada trajectòria, va ser un dels protagonistes del llarg procés d'institucionalització de la Sociologia valenciana, que va culminar amb la implantació del pla d'estudis d'una Llicenciatura en Sociologia (1998) i la creació de la Facultat de Ciències Socials (1999). Un procés d'institucionalització que paradoxalment, però, acabà passant-li una factura que li va ser difícil de pagar, en el marc d'una universitat que cada vegada era menys la que Damià volia i per a la qual ell era cada vegada menys funcional.

Damià va formar part, des dels seus inicis, del que Marqués (1979: 10) va qualificar com a "escola borda de Sociologia", per referir-se al treball sociològic que aleshores es desenvolupava a València. Una escola que Ninyoles (1982: 20-23) definia com interessada per l'estructura social històrica, que es preguntava per la dinàmica de la societat existent en un lloc i un temps concret; teòricament crítica, que es qüestionava constantment 'per a què' fer Sociologia; que fugia de l'empiricisme cec, no de les dades empíriques, sinó de la Sociologia buida de conceptes teòrics i les seues relacions; una escola que feia un treball artesanal, que no agradava de la producció industrial del coneixement; preocupada i compromesa amb la societat valenciana, a la qual miraven des de dins, amb un perfil que Amando de Miguel va denominar 'insiderisme'; una escola els membres de la qual treballaven segons un model que combinava l'intel·lectual *free-lance*, l'assagista i el professor universitari, amb una clara voluntat d'influir sobre un públic ample, per anar més enllà del gremi sociològic. Damià Mollà, i els seus companys valencians, estaven més prop del model de treball sociològic de Charles Wright Mills que no de la forma de fer de Talcott Parsons. De fet, un dels primers llibres que em va aconsellar, en la meua formació sociològica, va ser *La imaginació sociològica* de Mills.

La seua preocupació per la dinàmica sociohistòrica s'emmarcava en una línia de treball que consistia a "[a]plicar globalment el marxisme a la comprensió del País Valencià, sense posicions preconcebudes..." (Marqués, 1979: 10), i convertia les preocupacions polítiques en preguntes d'investigació social. Aquesta visió dinàmica de la societat va ser present a tots els treballs de Damià. Treballara amb conceptes marxistes, o no, sempre buscava l'evolució temporal i les projeccions cap el futur dels fenòmens socials que estudiava, tot intentant establir relacions causa-efecte en les seues interaccions amb altres fenòmens socials. Un enfocament que va mantindre fins al seu darrer llibre de contingut sociològic publicat: *Efectos demográficos de la sociedad postindustrial* (Mollà, 2000).

Damià participava de les dues principals preocupacions que tenia la Sociologia valenciana del moment: "el socialisme i la lluita per l'alliberament nacional del País" (Marqués, 1979: 11). Encara que Amando de Miguel (1976: 11) considerava que tots els sociòlegs valencians eren fusterians, Ninyoles (1982: 17-18) pensa que la relació amb les hipòtesis de Joan Fuster era més aviat de "discrepància cordial". I el treball de Mollà n'és bon exemple.

El 1977 va defensar la seua tesi doctoral, dirigida pel mateix Amando de Miguel, que titulava *El País Valencià com a formació social*. Aquell treball posava en qüestió la tesi fusteriana segons la qual la societat valenciana era una societat desestructurada, sense articulacions clares, ja que no disposava d'una burgesia capitalista i, per tant, tampoc d'una classe obrera rellevant, dominada com estava per una petita burgesia de tall comercial o agrícola, més que no industrial.

Aquesta visió de la societat valenciana tenia les seues conseqüències polítiques, i Damià es va proposar de resoldre empíricament la pregunta. El seu treball va aconseguir mostrar que al País Valencià feia molt de temps predominava un mode de producció capitalista i que, a més a més, el seu mode de desenvolupament

es basava en la producció industrial més del que s'havia pensat fins eixe moment. Per a aconseguir-ho, va emprar l'esquema d'anàlisi marxista per a analitzar les relacions de producció del capitalisme al País Valencià, amb les dades dels censos de població del Instituto Nacional de Estadística de 1950, de 1960 i de 1970. Amb aquestes eines va poder comprovar que la composició de la població laboral valenciana estava dominada pel treball assalariat capitalista ja el 1950. A més a més, aquesta relació social de producció havia crescut espectacularment, entre 1950 i 1970, en el sector industrial especialment.

Hi havia hagut antecedents d'aquest treball. L'any 1972, es va publicar a París un paper titulat "El País Valenciano. Problemas de la revolución socialista" en *Horizonte Español* de Ruedo Ibérico, signat per Vicent Peris i Guillem Sorolla (Peris i Sorolla, 1972). El nom d'aquests dos líders de les Germanies valencianes del segle XIV amagaven els de Josep Vicent Marqués i Damià Mollà, que signaven amb pseudònim per por a les represàlies franquistes. I, el 1974, Damià també havia publicat un article en *Cuadernos para el Diálogo* sobre la industrialització al País Valencià (Mollà, 1974). Així, el treball de la seua tesi doctoral portava temps gestant-se i quan es va publicar (Mollà, 1979b), havia guanyat el *I Premi Fontana Rosa*, amb un jurat format per Primitiu Gómez, Alfons Cucó, Lluís Aguiló, Rafael Ll. Ninyoles i Joan de Déu Leal.

Damià, però, ja havia qüestionat una altra hipòtesi fusteriana amb una investigació prèvia sobre el comportament demogràfic valencià i la seua estructuració territorial. Efectivament, Joan Fuster considerava que el territori valencià estava dividit per una dualitat impossible de superar, una clavilla feta dels antagonismes històrics, culturals, lingüístics i econòmics entre la zona de parla castellana i la zona de parla catalana. El territori valencià, per tant, no tenia una estructura interdependent.

A partir de l'anàlisi de les dades demogràfiques en l'espai, Damià li va contraposar un model territorial que era resultat d'un procés de progressiva diferenciació estructural que generava components interconnectats i interdependents, complementaris. Per a visualitzar aquest model de l'estructura territorial valenciana, va fer ús de la seua imaginació i capacitat creativa per construir una metàfora segons la qual el País Valencià funcionava com una gran ciutat: tenia els components que definien una estructura urbana (Mollà, 1979a: 151-8). Al model territorial valencià es podia distingir una *Plaça Major*, centrada a la ciutat de València, rodejada per les Hortes, i connectada amb els *Ravals* del Camp de Túria i de la Foia de Bunyol. D'aquesta *Plaça Major*, sortia un *Carrer Major*, que recorria de nord a sud tot el territori: al nord de València, per la costa cap a Castelló, i al sud per l'interior, passant per Alzira, Ontinyent i Alcoi cap a Alacant. La segona ciutat del País Valencià es constituïa així en una espècie d'*Explanada* de la que sortien les *Rambles Industrials* per la vall del Vinalopó. Finalment, entre la *Plaça Major* (València) i l'*Explanada* (Alacant), per la costa transcorria un *Passeig Marítim*, amb Gandia, Dénia i Benidorm com a principals referents. Així doncs, des de la interpretació de les dades que feia Damià, a diferència del model fusterià, el territori valencià tenia una estructura capaç de generar solidaritats interdependents. Els seus treballs sobre la demografia valenciana i les seues incursions en la Sociologia urbana de la ciutat de València es van convertir en un dels referents obligats durant un llarg període de temps (García Ferrando, 1992, 1993).

Tot i que sempre va fonamentar les conclusions de les seues investigacions amb l'observació empírica, per a Damià, la comprensió teòrica la precedia sempre i era prioritària en l'esquema de treball. Abans de buscar les dades, calia saber ben bé què era allò que calia observar. Fins a mitjans dels anys vuitanta, el marc teòric que ordenava les seues investigacions va ser el sistema conceptual marxista, fonamentalment d'arrel estructuralista. Amb autors com Karl Marx, Lenin, Louis Althusser, Nicos Poulantzas, Charles Bettelheim, Paul Sweezy o Manuel Castells, entre d'altres, i amb conceptes com els de "mode de producció", "relacions socials de producció", "classes socials", "base econòmica" o "superestructura", bastia la seua comprensió i explicació del món, especialment del País Valencià, amb un tipus de ciència que, segons Josep Picó (1986:63), compartien i va qualificar d'empíric-analítica.

A partir de mitjans de la dècada dels vuitanta, tanmateix, la seua atenció es va dirigir cap a noves aportacions que intentaven trobar sentit als canvis socials que tenien lloc des de la crisi social i econòmica

dels anys setanta. Els teòrics de la societat postindustrial proposaven un esquema d'anàlisi que explicava aquests canvis com un procés de transformació que portava d'una societat basada en la producció material, dependent de l'energia, a una societat en la qual allò estratègic era la producció immaterial, dependent així de la informació i el coneixement. Peter Drucker, Daniel Bell, Alain Touraine, André Gorz, Alvin Toffler o (de nou) Manuel Castells, per destacar-ne alguns, es convertiren en els seus autors de referència, i en l'objecte d'estudi del curs de doctorat que va impartir des de mitjans dels anys vuitanta al Departament de Sociologia i Antropologia Social.

Aquest canvi seu va ser significatiu i va caracteritzar tota una època d'una part del treball sociològic occidental. La mirada es va dirigir cap a la tecnologia per atorgar-li un paper, en certa manera, autònom de la resta de forces productives. Així, més que sobre el capitalisme (mode de producció), l'interés semblava girar sobre el mode de desenvolupament. Un model sociològic potser més pròxim ara a Weber que no a Marx, i en el qual les classes socials deixaven pas als moviments socials, com a subjectes del canvi.

Si l'objecte d'estudi de Damià Mollà era la societat capitalista industrial (o postindustrial) al País Valencià, el seu mode de producció sociològica no semblava ni capitalista, ni industrial. L'artesanía era la seua pràctica de treball, legitimada tant ideològicament com material. D'una banda, com hem dit, es tractava de fugir del model parsonià de fer Sociologia, per a apuntar-se al de Wright Mills. Però, per altra, l'escassa acumulació de capital, i la precària disposició de mitjans resultant, tampoc permetia una altra forma de produir Sociologia. Per tant, aquesta pràctica artesanal era al mateix temps una virtut teòrica i una necessitat pràctica. Recorde haver començat a fer treball de camp, sota la seua direcció, amb recomptes manuals de fulls padronals als ajuntaments: el llapis i el paper mil·limetrat, n'eren les eines.

Aquesta forma artesanal de treball es complementava, però, amb la construcció de xarxes de col·laboració personal amb lligams bastants forts. Mollà, de fet, era un dels nodes centrals de la xarxa sociològica valenciana, també més enllà de l'acadèmia. A través seu es podia accedir no sols als membres de la càtedra de Sociologia de la universitat, sinó a tot un grup d'investigadors preocupats per les condicions socials de vida: òbviament a Marqués, Salcedo, Ninyoles o Maria Poveda, als despatxos de la facultat, però també a Inmaculada Serra (que després formaria part del departament universitari), Joan Lluch, Alfonso Alonso, Eduard Mira o Vicent Martí.

Amb Vicent Martí i Josep Vicent Marqués, Damià va participar durant els anys setanta de *Germania Socialista*, grup polític que s'havia fundat el 1970 i del qual també en formava part Vicent Franch. Aquest grup quantitativament minoritari va tindre un impacte qualitativament molt influent, i va estar un dels orígens de l'evolució posterior d'algunes de les principals reivindicacions polítiques al País Valencià. Per exemple, Acció Ecologista-Agro reconeix l'intent de sabotatge del camp de golf de El Saler per part de militants de Germania Socialista, el 1971, com la primera acció directa relacionada amb el patrimoni natural valencià. En aquella acció hi participaren Josep Vicent Marqués, Cèlia Amorós i Damià Mollà, entre d'altres. L'Asociación Española para la Ordenación del Territorio y el Medio Ambiente (AEORMA), creada el 1970 i considerada la primera organització ecologista espanyola, es va reunir a Benidorm en juny de 1974. Un parell de setmanes després es constituïa la seua secció valenciana, coordinada per una comissió formada per Josep Guia, Josep Vicent Marqués, Just Ramírez, Guillermo Pons, Trinidad Simó i, fent de secretari, Damià Mollà. Les reunions es realitzaven als despatxos de la càtedra de Sociologia de la Universitat de València.

Damià no va abandonar mai el seu compromís amb la situació política de la societat valenciana, bé donant suport a projectes del nacionalisme polític, bé promovent estructures de la societat civil valenciana que hi donaren suport. Així, no va faltar a les cerimònies de creació d'Unitat del Poble Valencià, a mitjans dels anys vuitanta, o del Bloc Nacionalista Valencià, a finals del noranta. Entre ambdós moments, a començaments dels noranta, Damià Mollà va estar al bell mig de les conegudes com a Tertúlies de l'Anglès (per l'hotel de la ciutat de València on s'hi celebraven), junt a Vicent Miquel i Diego, Joaquín Muñoz Peirats,

els germans Eugeni i Joan Senent o Francesc Ferrer Pastor. Per aquestes tertúlies van passar les principals figures del valencianisme i la política valenciana del moment, des d'Eliseu Climent a Vicente González Lizondo, Manuel Broseta o Joan Lerma. D'aquelles tertúlies va sorgir l'associació Futur Valencià, amb la qual Damià Mollà es va implicar intensament. Durant aquesta etapa, la presència cívica de Damià va ser notable, tot arribant a formar part del Consell de Cultura de la ciutat de València.

Els dos treballs publicats el 1979 per Damià Mollà van iniciar, segons Amando de Miguel, “una nova etapa en los estudios sociales sobre el País Valenciano, tan ahítos de retórica como necesitados de esa contemplación respetuosa por el dato que proviene de la mejor tradición sociológica” (1979: 15). Tanmateix, potser, l'obra publicada més coneguda de Damià és, precisament, un assaig sobre la identitat valenciana: *De impura natione. El valencianisme, un joc de poder*, signada amb al seu cunyat Eduard Mira (Mollà i Mira, 1986).

Amb aquesta obra va guanyar el *Premi d'Assaig Joan Fuster* l'any 1986, i també el *Premi de la Crítica* de l'Associació Valenciana de la Premsa. Es va convertir en una de les fites de la reflexió valencianista postfusteriana, tot obrint un corrent que periodísticament fou denominat ‘Tercera Via’, i que també va ser conegut com a ‘valencianisme de conciliació’. Amb una oposició oberta a la tesi fusteriana sobre la catalanitat de la identitat valenciana, Mollà i Mira portaven a les seues darreres conseqüències una crítica iniciada feia temps i que tenia certa continuïtat temporal, però que mai abans s'havia expressat de forma tan clara. Noms com els d'Ernest Lluch (1976), Josep Vicent Marqués (1974) o Joan Francesc Mira (1984) hi estaven compromesos amb la crítica, més o menys intensa, de les tesis de Fuster sobre la identitat del País Valencià.

Segons el mateix Damià deia, l'arrel de la seua proposta cal buscar-la en Germania Socialista i Josep Vicent Marqués. El *País perplex* de Marqués va guanyar el *Premi d'Assaig Joan Fuster* l'any 1973 i va ser publicat el 1974. L'anàlisi de la ideologia valenciana que fa Marqués obre la porta al reconeixement de l'existència d'una ‘fosca consciència’ popular valenciana sobre la seua identitat col·lectiva que, en ser desvetllada, podia conduir a la construcció d'una ‘consciència plena’ nacional valenciana. També el 1978, Germania Socialista va elaborar de forma col·lectiva una revisió de la hipòtesi fusteriana sobre la catalanitat nacional del País Valencià: *Classe obrera i qüestió nacional* (1978): en ell es mantenia que si bé la societat valenciana no tenia els trets propis d'una nació, presentava elements que permetien considerar-la com un ‘poble’ amb capacitat per evolucionar cap a una forma nacional.

Per a Mollà i Mira, el poble valencià havia de superar els efectes de la Batalla de València i fugir tant del regionalisme espanyol, derivat del ratpenatisme o blaverisme, com del regionalisme català, propi del fusterianisme, per a bastir un projecte pròpiament valencià. El pragmatisme de la proposta feia bascular les pressions entre els centres de Madrid i de Barcelona, a l'hora d'aconseguir les fites col·lectives valencianes. Malgrat el vincle d'aquesta proposta amb els treballs de Marqués i de Germania Socialista, hi havia una diferència de fons entre elles: mentre la revisió de Marqués i Germania Socialista tenia una component de classe que dirigia el valencianisme cap a l'esquerra, la proposta de Mollà i Mira n'era una d'interclassista, que buscava d'incloure les classes dominants valencianes a un projecte nacional propi.

De impura natione va rebre fortes crítiques dels sectors fusterians i esquerrans, per considerar-la una proposta conservadora i regionalista. Les més fortes van ser les d'una sèrie d'articles d'Enric Solà, a la revista *El Temps*, la primavera de 1987, i la de Vicent Bello a *La pesta blava* (Bello, 1987). Però posteriorment s'afegiren les d'Antoni Furió, Pau Viciano o Vicent Sanchis. Amb tot, el mateix Damià va explicitar, en una entrevista amb Vicent Berenguer a la revista *Barcellona* (Banyeres de Mariola), que la crítica que més li costà de pair va ser la de Josep Vicent Marqués, a qui considerava pare de les tesis sobre la tercera via identitària valenciana, i amic amb qui havia compartit molts projectes. Sense dubte, aquell va ser un moment de distanciament entre Marqués i Mollà.

Amb tot, la reflexió de Mollà i Mira tingué continuïtat i certa vigència posterior. D'una banda, des de les Tertúlies de l'Anglès, Vicent Franch, Agustí Colomer, Rafael Company i Miquel Nadal van presentar al *Premi d'Assaig Joan Fuster*, el 1987, *Document 88: destinat (sobre tot) a nacionalistes*, que va quedar finalista junt a *La pesta blava* de Bello. Els autors, tot i mantenir el nucli central de la proposta de Mollà i Mira, van anar més enllà per dotar de caràcter nacional la identitat valenciana. Per altra banda, certes crítiques a l'obra de Mollà i Mira, obriren el que en alguns cercles s'anomenà 'Quarta Via', que plantejava una revisió igualment valencianista, però amb un argumentari diferent. Arguments de caire territorial, com els de Rafael Ninyoles (1992) o els de Josep Vicent Boira (2002) al voltant de l'Arc Mediterrani, o els de Toni Mollà (1994), que aposta per una definició no essencialista de la nació, Adolf Beltrán (1994), que argumenta amb els processos de modernització i globalització, o Joan Francesc Mira (1997), que incorpora el paper de l'evolució històrica més recent de la societat valenciana en la construcció de la seua identitat.

Així doncs, l'assaig de Damià Mollà i Eduard Mira va obrir un període d'intensa reflexió política al País Valencià que, una vegada criticada i revisada, ha acabat bastint un discurs sobre la identitat valenciana que amera les principals forces polítiques valencianes a l'esquerra del PP.

El treball de Damià també presentava una vessant professionalitzant de la Sociologia, com a contrapunt a l'assaig, amb investigacions de caire aplicat. Ja el 1974, es va incloure un estudi seu sobre la IV Planta Siderúrgica i el Port de Sagunt al llibre coordinat per Mario Gaviria (1974), *Ni desarrollo regional, ni ordenación del territorio*. A finals dels setanta, la Caixa d'Estalvis i Socors de Sagunt va impulsar la creació de l'*Institut Valencià d'Investigació Social*. Amb l'impuls de Joan Lluch i la direcció de Rafael Ninyoles va ser una fita rellevant en l'evolució de la Sociologia valenciana. En aquest institut van col·laborar Damià Mollà, Joan Lluch, María Poveda, Alfonso Alonso, Xavier Sanjuan, Manuel Ordaz, Joan Olmos o Joelle Bergère, entre altres. Va acabar desapareixent, però a principis dels vuitanta, va permetre que Damià participara en tot un seguit d'informes sociològics, com ara "La estructura social de la comarca del Camp de Morvedre" o "Els efectes socials de les inundacions de La Ribera", aquest darrer motivat per la pantanada del Xúquer de 1982. També va treballar, a finals dels anys vuitanta, en l'elaboració d'un informe sobre el Tren d'Alta Velocitat (TAV avui conegut com a AVE) per a la patronal valenciana.

En aquest context, Damià va formar part de la primera comissió gestora de la *Associació de Sociologia del País Valencià*, creada en 1979, i que va canviar de nom en 2002 per a dir-se *Associació Valenciana de Sociologia*. Aquesta associació va ser impulsada per José Ramón Torregrosa, catedràtic de Sociologia en la Facultat d'Economia després d'Amando de Miguel, entre 1978 i 1980. L'associació va ser presidida, inicialment, per Josep Vicent Marqués, mentre Joan Lluch actuava com a secretari. Damià hi participà amb una vocalia, junt a Salvador Salcedo, Rafael Ninyoles, Maria Poveda, Joelle Bergère, Eduardo Ranch, José M. Tortosa, José M. Olmos, Juan Planells, Maria García-Lliberós i Vicent Martí (Fernández-Coronado i González, 2007: 221).

Siga com siga, Damià Mollà va ser, principalment, un professor universitari. Des de 1974 va exercir com a docent a la Universitat de València, però fins una dècada després no va poder estabilitzar la seua plaça. Formava part dels coneguts com a PNN's (professorat no numerari), és a dir, professorat no funcionari, amb llargs contractes d'interinatge. Amb tot, en l'interregne entre la finalització de la càtedra de Torregrosa a València, l'any 1980, i l'arribada de Manuel Navarro, el 1985, Damià va fer funcions de catedràtic interí de Sociologia durant un curt període de temps. Finalment, amb la reforma de la universitat espanyola, el 1983, i el reconeixement dels drets dels PNN's, després d'incomptables vagues, va poder accedir a una plaça de professor titular el 1984, per mitjà del mecanisme d'idoneïtat previst a l'efecte.

Amb la LRU (Llei de Reforma Universitària de 1983), el format departamental va substituir el de càtedres en l'estructura universitària, i va ser regulat per RD en 1984. A partir d'aquesta data la docència sociològica de la Universitat de València va començar un procés de convergència sota el mateix departament, en el qual Damià Mollà va jugar un paper protagonista.

El nucli dur de la Sociologia universitària a València es trobava a la Facultat d'Economia (Josep Vicent Marqués, Damià Mollà, Josep Picó i Maria Poveda) i l'Escola d'Estudis Empresarials (Salvador Salcedo, Ramón Nemesio, José Pérez Adán i Inmaculada Serra), però hi havia docents amb implicacions amb la Sociologia en altres centres. Efectivament, ja feia molt de temps que a l'Escola de Magisteri, un grup de docents havia optat per centrar la seua atenció en el contingut sociològic dels ensenyaments dels futurs mestres: Gonzalo Anaya, Olga Quiñones i Ernest Garcia (primer catedràtic de Sociologia de l'educació a la universitat espanyola). Des de l'Escola de Relacions Laborals, arribaren Ignasi Lerma, Francisco Palop i Manuel Mejías, Ramón Nemesio, José Pérez Adán. I finalment, amb Josepa Cucó, a proposta del propi Damià Mollà, s'incorpora el component antropològic, des de la Facultat de Filosofia. Posteriorment, el 1989, amb la integració de l'Escola de Treball Social a la Universitat de València, s'incorporaren també Fàtima Perelló i M. Eugenia González. Tots aquests grups, estructurats inicialment com a seccions departamentals, van constituir el nou Departament de Sociologia i Antropologia Social de la Universitat de València, des de 1986. Les relacions d'amistat de Damià amb el rector del moment, Ramón Lapiedra, facilitaren la seua intervenció en aquesta important transició.

L'increment de la matrícula universitària, i la presència de la Sociologia en cada vegada més titulacions, va generar un creixement molt ràpid de la plantilla que, en molt pocs anys, va donar entrada, des d'orígens ben diversos, a Antonio Ariño, Pura Duart, Rafael Xambó, Enric Sanchis, Manuel Rodríguez, Antonio Santos, Gil-Manuel Hernández, Xavier Costa, Rosario Fernández-Coronado, Beatriz Santamarina, Antonio Benedito o jo mateix, entre d'altres. A data d'avui, el departament compta amb una plantilla fixa que supera la vuitantena de professores i professors.

Damià Mollà va ser el director del nou departament en un moment de plena expansió de la docència i la plantilla de la Sociologia universitària, entre 1993 i 1997, després de Manuel Navarro, Manuel García Ferrando i Ernest Garcia, i just abans d'Antonio Ariño. Durant la seua direcció es va posar en marxa la comissió per a l'elaboració del pla d'estudis de la futura Llicenciatura en Sociologia de la Universitat de València, de la qual ell mateix en formà part junt a Torcuato Pérez de Guzmán, Inmaculada Serra i Ernest Garcia, entre altres. No es va poder acabar la tasca durant el seu mandat, que va acabar el 1997, i la titulació es va publicar al BOE el 1998, sent ja director Antonio Ariño, qui la va impulsar intensament.

La construcció i institucionalització de la Sociologia valenciana ha estat un treball col·lectiu, sense dubte. Tanmateix tampoc hi ha dubte que, en aquest procés, Damià Mollà va ser un dels principals protagonistes. Sense el seu compromís social amb el coneixement sociològic, ni la seua implicació en els processos de la institució universitària valenciana, no es podrien entendre moltes de les actuals característiques de la nostra Sociologia, ni tampoc algunes de les formes amb què encarem avui les preguntes que ens fem sobre la societat valenciana.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Bello, Vicent (1987): *La pesta blava*. València: Tres i Quatre.
- Beltrán, Adolf (1994): *Un país possible*. Tavernes Blanques: L'Eixam.
- Boira, Josep Vicent (2002): *Euram 2010. La via europea*. València: Tres i Quatre.
- de Miguel, Amando (1976): "Pròleg", en Josep Picó, *Empresario e industrialización; el caso valenciano*. Madrid: Tecnos.
- de Miguel, Amando (1979): "Prólogo", en Damià Mollà, *Estructura y dinámica de la población en el País Valenciano*. València: Fernando Torres, Editor SA.
- Fernández-Coronado, Rosario i González, M. Eugenia (2007): "Luces y sombras de la Asociación Valenciana de Sociología", *Revista Española de Sociología*, 7: 221-5.

- García Ferrando, Manuel (coord) (1992): *La sociedad valenciana de los 90*. València: Edicions Alfons el Magnànim.
- García Ferrando, Manuel (coord) (1993): *Pensar nuestra sociedad. Fundamentos de sociología*. València: Tirant lo Blanc.
- Gaviria, Mario (1974): *Ni desarrollo regional, ni ordenación del territorio*. Madrid: Turner.
- Marqués, Josep Vicent (1974): *País Perplex*. València: Tres i Quatre.
- Marqués, Josep Vicent (1979): “Pròleg”, en Damià Mollà, *El País Valencià com a formació social*. València: Prometeo, pàgs. 9-14.
- Lluch, Ernest (1976): *La via valenciana*. València: Tres i Quatre.
- Mira, Joan Francesc (1984): *Crítica de la nació pura*. València: Tres i Quatre.
- Mira, Joan Francesc (1997): *La nació dels valencians*. València: Tres i Quatre.
- Mollà, Antoni (1994): *La utopia necessària*. Alzira: Bromera.
- Mollà, Damià (1974): “La industrialización del País Valenciano”, *Suplementos de Cuadernos para el Diálogo*, 53.
- Mollà, Damià (1979a): *Estructura y dinámica de la población en el País Valenciano*. València. Fernando Torres, Editor SA.
- Mollà, Damià (1979b): *El País Valencià com a formació social*. València: Prometeo.
- Mollà, Damià i Mira, Eduard (1986): *De impura natione. El valencianisme, un joc de poder*. València: Tres i Quatre.
- Mollà, Damià (1996): “Las tesis filourbanas de H. Lefebvre”, *Revista de Sociologia Urbana*, 3.
- Mollà, Damià (1997): “La planificación urbana: aproximación a la obra de Manuel Castells”, *Arxius de Ciències Socials*, 1: 143-156.
- Mollà, Damià (2000): *Efectos demográficos de la sociedad postindustrial*. València: Tirant lo Blanch.
- Ninyoles, Rafael Ll. (1982): “Una perspectiva de la sociologia valenciana”, en Rafael Ll. Ninyoles (ed), *Estructura Social al País Valencià*. València: Diputació de València, pàgs. 13-28.
- Ninyoles, Rafael Ll. (1992): *El País valencià a l'eix mediterrani*. València: L'Eixam.
- Peris, V. i Sorolla, G. (1972): “El País Valenciano. Problemas de la revolución socialista”, en *Horizonte Español*. París: Ruedo Ibérico.
- Picó, Josep (1986): “País Valencià: sociologia de la sociologia”. *Debats*, 17: 57-76.